

Ludmila J a r o š o v á , Jihočeské muzeum České Budějovice
Jiří J a r o š , Technické muzeum Brno

Některé základní otázky historického a průmyslově archeologického výzkumu jihočeských skláren zaniklých od 14. do 19. stol.

V tomto krátkém příspěvku bychom chtěli upozornit na některá základní hlediska řešení výzkumu jihočeských skláren, které vznikaly a po kratší či delší době činnosti postupně zanikaly v uvedeném časovém období.

Pokud se týče metodiky tohoto výzkumu všeobecně, v první řadě je nutno mít na zřeteli efektivnost použitých vědních oborů, neboť výzkum skláren může být stejně dobře předmětem všeobecných dějin jako dějin umění, historické a průmyslové archeologie, ale také etnografie, a v některých ohledech dokonce i folkloristiky. Na tomto místě se budeme zabývat pouze hledisky historického a průmyslově archeologického výzkumu dané problematiky.

V tomto smyslu slova lze říci, že hlubší poznatky o vývoji jak středověkých, tak v mnoha případech i novověkých sklářských hutí v jižních Čechách v budoucnosti by mohl přinést jedině průmyslově archeologický průzkum těchto objektů, a to zvláště v oblastech Novohradska, Vimperka a Jindřichohradecka. Tento přístup k výzkumu jihočeských zaniklých skláren opravňuje mimo jiné i ta okolnost, k historickému studiu těchto skláren se zachoval do přítomné doby minimální počet písemných pramenů.

Nejstarší ověřené písemné záznamy o jihočeských středověkých sklárnách - některé z nich jsou již dostatečně známy z odborné literatury - se vztahují především ke Sklenářově Lhotě u Vimperka k letům 1341 až 1359 (Hetteš, 1974, 253), dále k letům 1456 a 1477 (Mareš, 1893, 10), záznamy dále hovoří o huti neznámého jména u Jindřichova Hradce k roku 1348 (Hetteš, 1974, 253), dále o huti zvané Skláře u Hořic na Šumavě k roku 1373 (Hetteš, 1974, 253) a k huti neznámého jména v Pasečné u Vítkova Hrádku na Šumavě k roku 1379 (Hetteš, 1974, 253-254),

a konečně ke Sklenné huti u Dolní Vltavice ke 14. století (Mareš, 1893, 10). To se týče povahy těchto písemných pramenů, jsou to údaje v urbáři zboží rožmberského, a dále údaje v listinách panství vimperského (Mareš, 1893, 10).

Písemné prameny hovořící o jihočeských novověkých sklárnách od 16. století uvádějí tyto objekty v oblastech Jindřichohradecka, Českokrumlovsko, Novohradsko a Vimpersko. (Zde je nutno připomenout vzhledem k předchozímu vývoji, že v mnoha případech v pramenech nelze zjistit zánik nebo pokračování starších středověkých sklářských hutí, i když v některých případech snad by to bylo možno předpokládat).

V oblasti Jindřichohradecka se připomíná sklářská huť v Senotíně na statcích pánů z Hradce, k roku 1564, a to v důchodenských účtech jindřichohradeckého panství (Mareš, 1893, 25-26).

Na Českokrumlovsku to byla zrcadlová huť na Mízavě (Miezava), která se připomíná poprvé k roku 1602 v gruntovních knihách města Českého Krumlova; vývozem svých výrobků tato huť zasahovala až do Norimberku a do Gdaňska (zrcadla a brýle), jak o tom píše Pavel Stránský ze Zápské Stránky ve svém díle *Respublica Bohemiae* (Stránský, český překlad 1940, 15). Známý topograf českých zemí Sommer ve svém díle *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topografisch dargestellt.*, v díle *Budweiser Kreis* (Sommer, 1841, 177) sklářskou huť blízko vsi Kaplice, a to k roku 1579; ovšem, jak připomíná Mareš ve své práci z roku 1893, již v minulém století nebylo možné ověřit v pramenech Sommerův údaj.

V oblasti Novohradsko urbář panství Nové Hradky k roku 1591 poprvé uvádí sklářskou huť Nad Vilémovou horou (katastr dnešní obce Hojná Voda); další údaj z téhož písemného pramene hovoří o činnosti této sklářské huti k roku 1599, kdy se zde uvádí osm usedlých osob v huti, dům mistra, a sklo, které vyrábějí pro majitele huti v hodnotě do 100 kop grošů míšenských (Mareš, 1893, 24; poznámka č. 5). Nejlepší přehled o činnosti této sklářské huti nám podávají podrobné účty z let 1604 až 1608 (archív bývalého novohradského panství, uložený v SOA v Třeboni). Domnělá sklářská huť, uváděná Marešem podle zachovaného účtu

k roku 1600, ve skutečnosti pracovala na rakouském území v Reichenau am Freiwalde namísto v Rychnově u Nových Hradů, kam se ji snažil lokalizovat Mareš; prokázal to Kalný v práci z roku 1970 (Kalný, 1970, 200).

V oblasti Vimperska v 16. století se připomínají tyto sklářské huti: huť Janouškova neboli Michlova neboli Helmbašská k roku 1531, dále huť Korkusova k roku 1585, huť Křištofova k roku 1552, huť Tomášova neboli Schlemmerova k roku 1581, Vltavská zrcadlová huť k roku 1562 a huti u Lipky, u Klášterce a pod Boubínem k roku 1554 (Mareš, 1893, 19-21) a konečně Štegarova huť u Volar k roku 1585 (Mareš, l.c.).

V oblasti Novohradska až ze 17. století jako příklady známějších sklářských hutí uvádíme huť Nad Vilémovou horou, která po vyčerpání zásob dříví v okolí - což je případ pro stěhování hutí typický - se přestěhovala ke vsi Lužnici (katastr dnešní obce Staré Hutě u Hojné Vody), a to v roce 1677 (Mareš, 1893, 116); z pramenů nevyplývá zcela jasně, zdali tato sklářská huť u vsi Lužnice od roku 1677 není totožná s nově vzniklou sklářskou hutí na křišťálové sklo, zvanou hutí Hradeckou, která údajně stále v tomtéž katastru. Proti tomuto Marešovu názoru na ztotožnění Hradecké křišťálové huti s hutí u Lužnice stojí názor Hirschův a Teichlův, kteří uvádějí, že huť zvaná Hradecká byla založena v roce 1673 přímo v Nových Hradech, a to v místech dnešního zámeckého buquoyského parku (Hirsch, 1936, 51, 58), (Teichl, 1899, 96). V místech, kde měla údajně stát tato Hradecká křišťálová huť, je prokázána historicky existence brusírný skla, pracující v 18. století (archív bývalého novohradského panství v SOA v Třeboni). Nejznámější novohradskou hutí, která pracovala 82 let, byla sklárna v Pohoří na Šumavě, založená roku 1695 (Štiess, 1963, 159, a Mareš, 1893, 117, uvádějí správnou dataci počátku činnosti této sklárny; chybnou dataci uvádějí Huyer, 1929, 68, Kalný, 1970, 100, Profous, 1947, 415, Teichl, 1899, 392, a konečně Blau, 1954, 3,37).

Na Novohradsku v 18. století byly nově založeny sklářské huti Na Mlýnském Vrchu v roce 1757, a Terčí huť v roce 1770. Obě tyto huti však zanikly do konce 18. století (SOA Třeboň, historický archív, signatura 329-22.I-2230; 21.I.-2217).

V historické literatuře jsou rozpory o založení Terčí huti. Objevuje se několik datací založení této sklářské huti, a to léta 1728, dále 1764 a konečně 1771. Rok 1728 jako rok založení Terčí huti uvádí pouze Blau, a to bez odkazu na pramen (Blau, 1954, 37). Je téměř vyloučeno, aby huť zvaná Terčí byla založena již v roce 1728; podnět k jejímu založení totiž dal až hrabě Jan Buquoy, který však převzal panství Nové Hradky až v roce 1767; tuto sklářskou huť hrabě Jan Buquoy pojmenoval po své manželce Terezií.

Rok 1764 uvádí většina badatelů, kteří se zabývali novohradským sklářstvím; vycházeli zřejmě z Marešovy práce (Mareš, 1893, 122). Tento autor uvádí ve své práci smlouvu z 10. března 1764, kterou hrabě Buquoy (?) údajně přenechává nájemci Josefu Schrainerovi do užívání. Mareš v tomto případě poukazuje na tentýž pramen, jako mnohem později Štiess (Štiess, 1963, 162); ten však upozorňuje na založení Terčí huti až v roce 1771.

Archívní dokumenty uložené ve státním oblastním archívu v Třeboni však uvádějí smlouvu nikoli z roku 1764, nýbrž až z roku 1770, která hovoří o vystavění sklářské huti nájemcem Josefem Schrainerem, nikoli však o jejím obnovení nebo o znovuzřízení ("die Errichtung"). Rovněž stavební účty o vystavění této sklářské huti zvané Terčí se vztahují až k letům 1770 až 1772. Na základě těchto dokladů lze soudit, že Terčí huť byla zřízena vskutku až v roce 1770 (SOA Třeboň, archív Nové Hradky, signatury 22.I/2217:116/I-3443,3444).

Na těchto badatelských rozporech v názorech na identifikaci a na genezi jednotlivých sklářských hutí nejlépe vidíme tápání v historickém pohledu na dějiny těchto výrobních objektů, pojímaného výhradně na základě studia písemných pramenů. Je to jeden příklad z mnohých historických omylů a nepřesností tradovaných zvláště v regionální historické literatuře přepisováním neověřených údajů z jedné publikace do druhé (typickým příkladem tohoto druhu jsou práce Blauovy).

K nejznámějším novohradským sklárnám v 18. století patřily sklárny nově zakládáné v poslední třetině 18. století. Starší sklárny sice zanikly ve většině případů již předtím, ale v této době se podnikatelská pozornost majitelů panství hrabat Buquoyů

obracela k racionalizaci lesního hospodářství; jednou z cest, kterými se ubírala tato racionalizace, byl výhodný odběr méněhodnotného lesního dříví jako vhodného paliva pro sklářské hutě. Tak tomu bylo v případě sklárny v Jiříkově Údolí, o které první archívni záznamy o její činnosti jsou k roku 1785 (SOA Třeboň, historický archív (HA), signatura HA-2238), a dále v případě sklárny v Janových Hutích, založené v roce 1777, a sklárny Stříbrné Hutě, doložené prvně k roku 1782 (SOA Třeboň, Vs NH: F 101/1-3381, 3382), dále Skleněné Hutě, založené roku 1794 (SOA Třeboň, Vs NH: A 16-2035, 2036) a huti s názvem Pavli-na, jejíž činnost v dosavadní literatuře byla udávána bez odkazů na prameny k roku 1780, avšak o jejíž činnosti první zjistitelné prameny hovoří až k roku 1793 (SOA Třeboň, Vs NH: A 73-3328, 3329).

Na Novohradsku v 19. století byla založena již pouze sklářská huť v Černém Údolí - po zrušení Janových Hutí - a to v roce 1838, přičemž stavební plán této sklářské huti je datován Bártou k roku 1837 (Bárta, 1935, 21, křídová fotografická příloha za s. 76). Většina těchto sklářských hutí na Novohradsku zanikla krátce po první polovině 19. století; zbyly pouze sklářské huti zvané Stříbrné hutě a Černé Údolí, které pracovaly až do osmdesátých let 19. století, a sklárna v Jiříkově Údolí, která vyráběla dokonce až do začátku 20. století (1906?).

Hlavní příčinou zanikání novohradských sklářských hutí bylo nepřizpůsobení se provozu skláren novým energetickým a ekonomickým trendům druhé průmyslové revoluce ve druhé polovině 19. století; tyto sklárny lpěly na tradičním palivu, to jest na dříví, což drtivě podvazovalo ekonomiku provozu, a navíc, tyto sklárny ve větším měřítku neinovovaly své výrobní technologie. Příčinou tohoto technologického zaostávání novohradských skláren byl do značné míry původně progresivní, v tomto stádiu vývoje však již anachronický postoj majitelů skláren - hrabat Buquoyů - kteří lpěli na výrobě kdysi atraktivního empírového hyalitu, který však v této době jako artikl již vycházel z dobové spotřeby.

Tato krize zanikajících novohradských skláren kontrastovala s dalším vývojem jiné novohradské sklárny Jiříkovo Údolí, kterou v letech 1854 až 1856 převzal nájemce Stölzle; zavedl zde výrobu lisovaného skla (takzvaný "americký stroj").

Tento stručný obrysový nástin historického vývoje novohradského sklářství - přičemž pomíjíme vývoj sklářství na Jindřichohradecku a na Pelhřimovsku od 18. století až do přítomné doby; tento vývoj zde měl jiné rysy a vyústil až do nynější průmyslové výroby n.p. Křišťál Chlum u Třeboně - nám dokumentuje ve zkratce základní problémy, se kterými se nutně setkává každý badatel, zabývající se studiem písemných pramenů o jihočeském sklářství.

Z naznačeného stavu bádání přímo vyplývá nezbytnost jeho upřesnění, v některých případech pak dokonce nutnost jeho rekonstrukce, a to na základě terénního archeologického průzkumu metodami buďto středověké nebo industriální či průmyslové archeologie.

V tomto smyslu slova je zapotřebí zdůraznit jednak ty příznivé okolnosti, které by umožňovaly tento archeologický výzkum, jednak okolnosti nepříznivé, které až doposud brání tomuto výzkumu.

Pokud se týče příznivých okolností terénního archeologického průzkumu, je nutno uvést současný stav zachování některých sklářských lokalit na Novohradsku; tyto lokality totiž vesměs nebyly ve svých základových podzemních částech stavebních objektů a areálů narušovány, neboť tyto lokality se ve většině případů nacházejí v lesních tratích, popřípadě na pasekách. Další příznivou okolností pro archeologický průzkum několika lokalit je absence terénních podpovrchových zásahů do terénu uživateli těchto polesí; toto však bohužel platí jen pro některé případy, a tím také musíme uzavřít výčet těchto příznivých okolností.

Daleko více je okolností tomuto archeologickému průzkumu nepříznivých. V první řadě je to v mnoha případech obvyklá poválečná likvidace nadzemních částí těchto objektů při záboru pohraničí v roce 1945 a později až do šedesátých let. Tak například, jestliže Bárta ve své práci vydané roku 1935 v příloze dvacáté druhé (křída) fotografii nadzemního zdiva zaniklé sklářské huti v Černém Údolí, pak dnešní stav řady těchto objektů příkře kontrastuje se stavem analogickým s vyobrazením přinášeným Bártou. Řada staveb a ruin sklářských hutí v uvedeném poválečném období byla totiž zlikvidována nebo odstřelena

destrukčními čety jakožto stavebně a hospodářsky nevyužitelné objekty. Přesto však v řadě případů podzemní části objektů nebyly porušeny a zvláště v případě průzkumu základů pecí a flusáren by archeologický výzkum mohl přinést jisté výsledky.

Další velmi nepříznivou okolností, která v mnoha případech v současné době zcela znemožňuje stacionární archeologický průzkum těchto lokalit a objektů, je zřízení pohraničního pásma, do kterého se mnohé lokality na Novohradsku dostaly; jako příklady uvádíme alespoň Pohorí na Šumavě, dále Stříbrné Hutě, která dnes leží přímo na hraniční čáře s Rakouskou republikou, Skleněné Hutě a huť Pavlinu.

Mimo pohraniční pásmo dnes leží lokality Jiříkovo Údolí, Černé Údolí u Nových Hradů, popřípadě Staré Hutě. Nejobsažnější výsledky poznání v tomto směru by s největší pravděpodobností mohl přinést výzkum zaniklé brusírny skla v Údolí u Nových Hradů, a to již vzhledem k množství materiálu, který brusírny zpracovávaly, a dále k možnosti její přesné lokalizace vzhledem k archivním dokumentům, hlavně v oddělení map a plánů státního oblastního archivu v Třeboni.

Na těchto lokalitách doposud nebyl prováděn žádný archeologický průzkum, vyjímaje z toho čestnou výjimku, kterou v tomto směru představuje práce zesnulého odborného pracovníka Jihočeského muzea v Českých Budějovicích Radko Klofáče; prováděl terénní sondáže na lokalitě v Jiříkově Údolí v šedesátých letech. Materiál a dokumentaci z těchto sondáží zahrnul do stálé expozice, kterou instaloval pod názvem Jihočeské sklo v prostorách státního hradu Nové Hradky v jižních Čechách; tato expozice je dnes součástí sbírkového fondu Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.

Zaměříme-li nyní svou pozornost na oblast Vimperska, konstatujeme, že všechny sklářské huti, které pracovaly v této oblasti od konce 16. století, pokračovaly ve výrobě až do poslední třetiny 18. století, kdy ve většině případů zanikly. Na tomto místě ještě se zmiňujeme o Magrlově huti, která pracovala od 17. století, ale nebylo doposud zjištěno, zdali nepracovala již dříve.

Na Vimpersku nejvýznamnější sklářskou hutí od 17. století

byla Janouškova neboli Michlova neboli Helmbašská huť - názvy hutí se střídaly obvykle podle jmen významnějších skelmistrů nebo nájemců. V roce 1683 zde skelmistr Michal Müller zavedl výrobu takzvaného křídového skla, o jehož významu pro rozvoj českého sklářství všeobecně není zapotřebí důkladnější rozpravy. Stejně jako v případě novohradských hutí i příčinou zániku nejenom Janouškovy huti, ale i všech ostatních (Korkusovy, Křištofovy, Magrlovy, Štegarovy a Tomášovy) byly stejné důvody; k všeobecnému zániku skláren přispěla hospodářská krize českého sklářství, jejímiž základními příčinami vedle nepříznivých hospodářských poměrů zaviněných válkami 17. a 18. století byly také rozvoj sklářství v jiných evropských zemích (Anglie, Francie; dokonce sklárny v Uhrách začaly zásobovat turecké odběratele), dále zvyšování cel a ochranářské tendence v některých zemích, a konečně nástup vyspělejších technologií výroby skla, především anglického olovnatého skla a francouzského skla, k jehož výrobě bylo používáno vytápění pecí uhlím místo dřevem. Vimperské sklárny tyto změněné obchodní a výrobní trendy nepřežily; přežila pouze jediná z vimperských hutí, a to huť zvaná Šerava, za okolností, o kterých se zmíníme dále.

Na Vimpersku se úpadková situace ve sklářství začala měnit až v 19. století, kdy panství Eggenberků a později Schwarzenberků potřebovalo vhodné velkoodběratele dříví, a proto dovolilo skláři Josefu Meyrovi - příznačné bylo, že byl příchozím z novohradských hutí - založit v roce 1816 novou sklárnu ve Vimperku, a jeho potomci a příbuzní pokračovali v této tradici a založili sklárny v Lenoře, v Arnoštově a v Josefově Dole. Z těchto skláren do přítomné doby přežily sklárna v Lenoře a Brusírna skla ve Vimperku.

Sklářský rod Meyrů - na rozdíl od novohradských majitelů hutí Buquoyů - se dokázal přizpůsobit novým výrobním technologiím, hospodářským poměrům a dobovému vkusu odběratelů.

Situace pro archeologický průzkum zaniklých skláren na Vimpersku je podstatně příznivější než na Novohradsku, již z toho důvodu, že lokality vesměs se nacházejí mimo pohraniční pásmo, a dále, že nebyla nikdy tak nepřístupné v terénu jako novohradské (Kubova Huť, Hutní Dvůr, Tomášova Huť, Šerava a Huť pod Boubínem). Ostatní huti - počítaje v to nejznámější huť Janou-

škovu - se doposud nepodařilo přesně lokalizovat v terénu, a to i přes několikaleté úsilí regionálních pracovníků, z nichž nejúspěšnější je bývalý ředitel vimperského muzea Jan Solar, publikující některé své příspěvky v časopise Ars Vitraria.

Na lokalitách zaniklé Tomášovy huti, dále v prostoru takzvaného Hutního Dvora a v prostoru huti zvané Šerava (na staré i na nové poloze huti) provedli povrchové sběry materiálu v areálech těchto objektů v roce 1979 Ludmila Jarošová a Jan Solar, v roce 1981 Ludmila Jarošová a Jiří Jaroš. Tyto povrchové sběry střepového materiálu dokumentují některé zástupce výrobního sortimentu, dále sem patří nálezy strusky, skelných hmot a střepového materiálu dobové keramiky. Dříve než uvedeme podrobnější výčet nálezů, seznámíme se krátce s vývojem těchto zaniklých skláren, s jejich nálezovou situací a s konfigurací těchto objektů.

K vývoji Tomášovy huti lze říci, že tato sklárna je doložena v pramenech k roku 1601 již jako pracující huť, a to pod skelmistrem Balcarem. V roce 1601 prodal Balcar tuto skelnou huť skelmistru Tomáši Rygnciklovi za 800 kop grošů míšenských. Po tomto skelmistrovi, který předtím působil na huti v Lipce, dostala tato sklářská huť své jméno.

Roku 1602 Tomáš Rygncikl oddělil od své dosavadní huti další provoz, a to huť nazvanou Šerava; takto začala sklárna Šerava svou samostatnou výrobu (na staré lokalitě). Skelmistr Tomáš Rygncikl působil na své staré huti (Tomášově huti) až do roku 1611, kdy ji prodal skelmistru Jírovi Krouplovi za 490 kop grošů míšen. Pak se v držení této staré Tomášovy huti vystřídalo několik skelmistrů, z nichž významnější byl Vondra Plechinger, který převzal huť v roce 1650; dále v roce 1670 převzal tuto huť skelmistr Jiří Tischler. Působení Jiřího Tischlera bylo pro huť jistým obratem ve vývoji; nejenom ji v roce 1713 vyplatil z dluhů, ale navíc přistavěl další budovu, rozšířil také sortiment výrobků. Tischler v roce 1716 žádal vimperskou vrchnost (kněžnu Arnoštku Marii Aggenberkovou) o dovolení, aby směl huť přestěhovat, a to pro špatnou cestu a pro vysoký vrch, přes který se musí vozit dříví, směrem k lesu. (Podle Mareše se huť takto přestěhovala již popáté). V tomto období se pravděpodobně stará Tomášova huť přestěhovala na

novou lokalitu, která potom nesla název Hutní Dvůr. Tischler dostal v roce 1725 povolení k této huti vystavět novou huť v Březovišti nedaleko Horní Vltavice. Posledním nájemcem původní Tomášovy huti byl syn Jiřího Tischlera František Jan Tischler; tento skelmistr vzhledem k stávající sklářské krizi neudržel hospodaření obou hutí, a nadále působil jen na březovické huti. Provoz na Tomášově huti byl zastaven na přání vimperské vrchnosti v roce 1772 (Záloha 1974, 52), a poté byla v areálu huti pouze rolnická stavení, která postupně rovněž zanikla (Mareš, 1893, 72-78, 21).

První zpráva v pramenech o sklářské huti zvané Šerava - jak bylo uvedeno již výše - pochází z roku 1602, kdy skelmistr Tomáš Rygncikl prodal tuto sklárnu skelmistru Jilíkovi za 35 kop grošů míš. s podmínkou, kdyby jeden z nich chtěl prodat svou sklárnu, neprodá ji bez souhlasu druhého. V letech 1632 až 1661 jsou nájemci této sklárny jistí Feitlové, a v roce 1661 koupil sklářskou huť Šeravu za 56 kop grošů míš. Matěj Plechinger zvaný Šlemar. Plechingerové pak byli nájemci této sklárny nepřetržitě až do jejího zániku v roce 1883.

Jedním z nejvýznamnějších příslušníků tohoto sklářského rodu byl Václav Plechinger, který přistavěl další budovy, takže v roce 1700 sklárna měla již čtyři budovy; již předtím - v roce 1698 - huť vyplatil úplně z dluhů. Jeho syn Jan František Plechinger, který převzal huť v roce 1733, byl natolik významným podnikatelem, že se stal měšťanem a dokonce primátorem ve Vimperku. Tento skelmistr přenesl huť Šeravu pro nedostatek dříví v roce 1753 hlouběji do lesů (nová lokalita v údolí Račího potočka). Kníže Adam František Schwarzenberk však nepovolil zařídit u nové huti pole a luka, takže skláři museli docházet za hospodářstvím nadále na staré pozemky v místech staré Šeravy.

Další vývoj sklářské huti Šerava je trvale poznamenán již přízní Schwarzenberků, kteří na opětovné žádosti Plechingerů vždy povolovali další pronájem této huti; Šerava se takto udržela i po zániku ostatních sklářských hutí až do roku 1883, kdy byly definitivně zlikvidovány hutní budovy, pro které nebylo již dalšího využití (Mareš, 1893, 21, 78-82; Záloha 1978, 41-44).

Pokud se týče polohy těchto lokalit, areál někdejší Tomášovy huti, Hutního Dvora i staré a nové Šeravy se nacházejí všechny ve vzájemné blízkosti, a to při staré cestě spojující Vimperk přes Solnou Lhotu, Korkusovu huť, Arnoštku, Kubovu huť do Dolní Vltavice, odkud přes Strážný cesta pokračuje směrem k zemské hranici směrem na německý Freyung. Polohy lokalit jsou v nadmořské výšce cca kolem 1000 m, v současné době to jsou paseky a polnosti obklopené lesnatými porosty. Na místě původní Tomášovy huti je dnes postavena chata lesního závodu a ve strouze u této chaty se nacházejí zbytky objektu, který naznačuje destrukci sklářské pece. V areálu staré Tomášovy huti lze nashromáždit povrchovým sběrem zvláště v jarním období značné množství střepoviny; figurují tu především takzvané pateríky různého zbarvení (především modré a zelené).

V poloze zaniklého Hutního Dvora je dnes rozsáhlá skládka odpadu, u které byla nalezena destrukce sklářské pece; na poli u skládky byla nalezena množství keramických střepů (Jan Solar). Po provedeném archeologickém průzkumu by rozbor sklářského sortimentu společně s keramikou mohl napomoci při řešení otázky následnosti provozu Tomášovy huti a Hutního Dvora.

Poloha staré sklářské huti Šeravy (u pamětníků stará Šerava) jako dominantu má vyvýšeninu na cestě od Vimperka ke Kubově Huti; v oblasti této vyvýšeniny se nacházejí ruiny nadzemního zdiva zaniklých rolnických usedlostí, které mohly náležet k této sklárně.

Nálezy skelné hmoty z oblasti této vyvýšeniny nasvědčují možnosti zjistit v areálu flusárnu. Z dalších sběrových nálezů z této polohy lze uvést úlomky pateríků a keramické střepy (fragmenty trojnožek, glazovaných i zakuřovaných střepů).

Poloha nové sklářské huti opět zvané Šerava (u pamětníků nová Šerava) je na jihovýchodní spádnici svahu u lesní cesty v údolí Račího potoka; tato cesta spojuje Arnoštku přes starou huť Šeravu směrem k osadě Račí u Dolní Vltavice. Zde se jeví podmínky pro archeologický průzkum jako relativně nejvýhodnější; destrukce několika pecí jsou výrazně vyvýšeny nad okolním svahovitým terénem, a pro jejich snadnou identifikaci jsou příznačné solitéry vyrůstající vždy ze zbrocených kupolí pecí. V jednom případě po odkrytí drnu bylo patrné ústí pece s natavenou

skelnou hmotou. Po celém svahu této polohy se nacházejí destrukce kamenného zdiva nasvědčující hutním budovám. Zbytky stavebního objektu přímo při levém břehu Račího potoka by mohly nasvědčovat existenci brusírny skla, která byla u huti vystavěna v roce 1796. Na cestě, která velmi pravděpodobně byla starou cestou vedoucí do huti, se přímo na jejím povrchu nacházejí skelné střepy a keramické střepy i střepy porcelánové.

Podle pamětníků byla ještě v době před asi pěti až šesti lety v údolí Račího potoka nalezena skládka skloviny a střepoviny, kterou údajně rozebrali chataři z blízkého okolí.

Co se týče výrobního sortimentu, na tomto místě upozorníme na základě provedených sběrů pouze na výrobky Tomášovy huti a Šeravy. V Tomášově huti se vyráběly pateříky horší jakosti ze zeleného a modrého skla, zvaného lesní sklo; výjimku v sortimentu snad znamenalo období činnosti Jiřího Tischlera, kdy jsou doloženy zakázky na jemné křídové sklo dobré jakosti. Zlomky nalezené střepoviny tento stav ve shodě s archívními dokumenty plně potvrzují. Jsou to buďto pateříky nebo korálky, a pokud se našlo čiré ploché sklo, téměř vždy je to sklo s hnědým zabarvením, nikoli sklo křídové.

Na staré šeravské huti se nacházely zbytky pateříků z lesního skla nepříliš valné jakosti (podle Mareše "pateříky ze sprostého zeleného skla"). Na nové šeravské huti muselo dojít zřejmě ke zlepšení jakosti výrobků, neboť Jan Plechinger dodával zboží i do Vratislavi, do Petrohradu, a dokonce i do Indie. Vrchnost dovolila tomuto skelmistru dokonce i výrobu dutého skla; v nálezech to prokazuje i fragment stopky poháru z čirého skla poměrně dobré jakosti.

O tom, že Plechingerové se snažili kráčet ve výrobě vstříc i pokrokovějším technikám, svědčí i nálezy různých druhů mléčného skla, střepy svědčící o pokusech s výrobou bílého skla vrstveného sklem zeleným, i střepy prokazující pokusy o výrobu černého skla (takzvaná opakní skla); tyto druhy zboží začaly být od počátku 19. století módním artiklem. Kromě pateříků lze zachytit i stopy po výrobě užitkového skla. Na závěr tohoto přehledu uveďme jen tolik, že je pozoruhodné, že tato průměrná huť, která nikdy nedosáhla špičkové produkce buqoyských a meyrských skláren, se udržela po tak dlouhé období a vydržela -

- i když s potížemi - velkou konkurencí ostatních jihočeských skláren. I to je kus svědectví o tradicích jihočeského sklářství ještě v 19. století.

Literatura:

- Bárta, J., 1935: Život na staré huti. Praha 1935.
- Blau, J., 1954: Die Glassmacher in Böhmer- und Bayernwald in Volkskunde und Kùlturgeschichte, Kallmünz-Regensburg 1954.
- Hetteš, K., 1974: Kapitola Sklářství, in: L. Nový a kol. Dějiny techniky v Československu do konce 18. století, Praha 1974, s. 253-254.
- Hirsch, E., 1936: Die Erfindung des böhmischen Kristallglases, in: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 74, 1936, s. 42-66.
- Huyer, R., 1929: Glashütten des 16. Janrhunderts in Böhmischoösterreichischen Grenzwalde, in: Waldheimat 6, 1929, č. 5, s. 67
- Kalný, A., 1970: Byla rychnovská sklárna v Čechách? In: Jihočeský sborník historický 39, 1970, s. 200.
- Kalný, A., 1971: Mzdový boj buquoyských sklářů na Novohradsku v r. 1824, in: Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 100.
- Mareš, F., 1893: České sklo. Praha 1893.
- Profous, A., 1947: Místní jména v Čechách. Praha 1947.
- Stránský, P., 1940: O státě českém. Praha 1940.
- Sommer, 1841: Das Königreich Böhmen. Statistisch-topografisch dargestellt. Budweiser Kreis. Prag 1841.
- Štiess, B., 1963: Sklářny v Pohorí na Šumavě, in: Jihočeský sborník historický 32, 1963, s. 159, 162.
- Teichl, A., 1890: Geschichte der Stadt Gratzen. Gratzen 1899.
- Záloha, J., 1974: Ke vzniku posledních čtyř skláren na jižní Šumavě v I. pol. 19. století, in: Ars Vitraria 5, Jablonec n. Nisou 1974, s. 52.
- Záloha, J., 1978: Zánik sklárny v Šeravě na Vimpersku, in: Jihočeský sborník historický, 47, 1978, s. 41-44.
- Citované archiválie: Státní oblastní archiv Třeboň.